

Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право
УДК 343.81

Карелін Владислав Володимирович

*доктор юридичних наук, доцент,
професор кафедри військового права,
військового факультету міжнародних відносин та права
Військового інституту*

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Karelin Vladyslav

*Doctor of Science in Law, Associate Professor
Military Institute of Taras Shevchenko National University of Kyiv
ORCID: 0000-0002-6271-2447*

**МАТЕРІАЛЬНО-ПОБУТОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАСУДЖЕНИХ ДО
ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ В УКРАЇНІ**

**MATERIAL AND HOUSEHOLD SECURITY OF CONVICTS TO
DEPRIVATION OF LIBERTY IN UKRAINE**

***Анотація.** У статті зазначено, що проблема матеріально-побутового забезпечення засуджених є серйозною та складною проблемою, яка виникає у багатьох країнах. Вона виникає внаслідок різних факторів, таких як недостатнє фінансування системи виконання покарань, перенаселеність ув'язнених, корупція в системі в'язниць і недостатній контроль за умовами утримання засуджених. Вищевказана проблема в Україні включає в себе ряд проблем, пов'язаних з умовами в установах виконання покарань, їхньою інфраструктурою та доступом до основних потреб.*

Встановлено, що основні аспекти цієї проблеми включають: недостатнє харчування та медичний догляд - засуджені можуть

стикаються з недостатньою кількістю та якістю їжі, а також недостатньою медичною допомогою. Це може призвести до погіршення їхнього фізичного і психічного стану; умови тримання - перенаселеність і погані умови тримання можуть призвести до збільшення напруги в середовищі в'язниць, конфліктів і порушень прав засуджених; відсутність доступу до освіти та професійної підготовки - засуджені можуть бути позбавлені можливості отримати освіту та навички, необхідні для подальшого працевлаштування після звільнення, що може призвести до рецидиву злочинності; соціальна реабілітація - засуджені часто стикаються зі складнощами у поверненні до суспільства після звільнення через відсутність програм соціальної реабілітації та підтримки.

Зазначено, що для вирішення цієї проблеми потрібно вдосконалювати систему виконання покарань, забезпечувати більше фінансування для установ виконання покарань, покращувати умови тримання, забезпечувати доступ до освіти та професійної підготовки, а також надавати підтримку у важкий період відновлення після звільнення. Такий підхід може сприяти покращенню умов життя засуджених та зменшенню рецидиву злочинності.

Доведено, що поліпшення матеріально-побутового забезпечення засуджених може бути складною задачею, оскільки вона може вимагати різноманітних заходів і підходів. Ось декілька можливих шляхів, які можуть сприяти поліпшенню умов для засуджених: забезпечення базових потреб - забезпечення засуджених їжею, одягом, доступом до води, освітленням та основними засобами гігієни є важливим кроком у покращенні матеріально-побутових умов; покращення умов тримання - розгляд можливості поліпшення умов у в'язницях, щоб забезпечити комфортніші та гігієнічні умови тримання для засуджених; медичне обслуговування - забезпечення доступу до якісної медичної допомоги та лікування є важливим аспектом забезпечення добробуту в'язнів; професійне

навчання та робочі можливості - надання можливостей для навчання та професійного розвитку може допомогти засудженим здобути навички, які можуть бути корисними після звільнення з в'язниці; психологічна підтримка - забезпечення психологічної підтримки та консультування для засуджених може допомогти їм впоратися зі стресом та адаптуватися до життя в умовах позбавлення волі; забезпечення прав людини - важливо дотримуватися прав людини і гарантувати, що засуджені отримують достойне ставлення та їхні права поважаються; прозоре управління і нагляд - забезпечення прозорого управління та ефективного нагляду за умовами в'язниць може допомогти уникнути зловживань та недоліків у системі в'язниць.

Ці заходи можуть варіюватися залежно від конкретних потреб і обставин, але загальна мета полягає в тому, щоб забезпечити засудженим достойні умови перебування та можливість реабілітації для повноцінного повернення до суспільства після звільнення.

Ключові слова: *позбавлення волі, засуджені, матеріально-побутове забезпечення, умови тримання, харчування, медико-санітарне забезпечення, освіта.*

Summary. *The article states that the problem of material support for convicts is a serious and complex problem that arises in many countries. It arises as a result of various factors, such as insufficient financing of the penal system, overcrowding of prisoners, corruption in the prison system and insufficient control over the conditions of detention of convicts. The above-mentioned problem in Ukraine includes a number of problems related to conditions in penal institutions, their infrastructure and access to basic needs.*

Key aspects of this problem have been found to include: inadequate nutrition and medical care - inmates may face inadequate food and quality, as well as inadequate medical care. This can lead to deterioration of their physical

and mental condition; conditions of detention - overcrowding and poor conditions of detention can lead to increased tension in the prison environment, conflicts and violations of the rights of convicts; lack of access to education and professional training - convicts may be deprived of the opportunity to obtain education and skills necessary for further employment after release, which may lead to recidivism; social rehabilitation - convicts often face difficulties in returning to society after release due to the lack of social rehabilitation and support programs.

It is noted that the solution to this problem is the need to improve the penal system, provide more funding for penal institutions, improve conditions of detention, ensure access to education and vocational training, and provide support during the difficult period of recovery after release. This approach can contribute to improving the living conditions of convicts and reducing recidivism.

It has been proven that improving the material welfare of convicts can be a difficult task, as it can require various measures and approaches. Here are some possible ways that can contribute to the improvement of conditions for convicts: provision of basic needs - providing convicts with food, clothing, access to water, lighting and basic hygiene products is an important step in improving material and living conditions; improvement of conditions of detention - consideration of the possibility of improving conditions in prisons to ensure more comfortable and hygienic conditions of detention for convicts; medical care - ensuring access to quality medical care and treatment is an important aspect of ensuring the welfare of prisoners; vocational training and work opportunities - providing opportunities for training and professional development can help convicts acquire skills that can be useful after release from prison; psychological support – provision of psychological support and counseling for convicts can help them cope with stress and adapt to life in conditions of restriction of their will; ensuring human rights – it is important to observe human rights and ensure that convicts receive decent treatment and their rights are respected; transparent governance

and oversight - ensuring transparent governance and effective oversight of prison conditions can help avoid abuses and deficiencies in the prison system.

These measures may vary according to specific needs and circumstances, but the overall goal is to ensure that convicts are provided with decent living conditions and the possibility of rehabilitation for a full reintegration into society after release.

Key words: *deprivation of liberty, convicts, material and household support, conditions of detention, nutrition, medical and sanitary support, education.*

Постановка проблеми. Проблема матеріально-побутового забезпечення засуджених є серйозною та складною проблемою, яка виникає у багатьох країнах. Вона виникає внаслідок різних факторів, таких як недостатнє фінансування системи виконання покарань, перенаселеність ув'язнених, корупція в системі в'язниць і недостатній контроль за умовами утримання засуджених. Вищевказана проблема в Україні включає в себе ряд проблем, пов'язаних з умовами в установах виконання покарань, їхньою інфраструктурою та доступом до основних потреб.

Основні аспекти цієї проблеми включають: недостатнє харчування та медичний догляд - засуджені можуть стикатися з недостатньою кількістю та якістю їжі, а також недостатньою медичною допомогою. Це може призвести до погіршення їхнього фізичного і психічного стану; умови тримання - перенаселеність і погані умови тримання можуть призвести до збільшення напруги в середовищі в'язниць, конфліктів і порушень прав засуджених; відсутність доступу до освіти та професійної підготовки - засуджені можуть бути позбавлені можливості отримати освіту та навички, необхідні для подальшого працевлаштування після звільнення, що може призвести до рецидиву злочинності; соціальна реабілітація - засуджені часто стикаються

зі складнощами у поверненні до суспільства після звільнення через відсутність програм соціальної реабілітації та підтримки.

Для вирішення цієї проблеми потрібно вдосконалювати систему виконання покарань, забезпечувати більше фінансування для установ виконання покарань, покращувати умови тримання, забезпечувати доступ до освіти та професійної підготовки, а також надавати підтримку у важкий період відновлення після звільнення. Такий підхід може сприяти покращенню умов життя засуджених та зменшенню рецидиву злочинності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Результати вивчення проблем матеріально-побутового забезпечення засуджених до позбавлення волі, а точніше – окремих аспектів цієї діяльності, знайшли відображення у роботах ряду відомих вчених у галузі кримінально-виконавчого права в Україні : Автухова К.А. [1], Богатирьова І.Г. [2], Колба О.Г. [3], Пузирьова М.С. [4], Степанюка А.Х. [5], Шкути О.О. [6], І.С. Яковець І.С. [7] та ін. Водночас прогалиною більшості досліджень, як видається, є те, що їх автори обмежуються формальним дослідженням цього питання, не виділяючи основні ознаки, які відбивали б його сутність та відмінність від інших правових явищ та інститутів.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Дана стаття присвячується спробі окреслити у загальних рисах сутність матеріально-побутового забезпечення засуджених до позбавлення волі.

Виклад основного матеріалу. Згідно зі ст. 63 КК України покарання у виді позбавлення волі полягає в ізоляції засудженого та поміщенні його на певний строк до кримінально-виконавчої установи закритого типу [8].

Особам, які відбувають покарання в установах виконання покарань, створюються необхідні умови для виконання покарання у виді позбавлення волі.

Матеріально-побутове забезпечення засуджених включає в себе різноманітні аспекти, які впливають на їхні умови тримання в установі виконання покарань.

Основні елементи цього забезпечення включають:

Тримання засуджених тобто засуджені повинні мати доступ до відповідних і безпечних місць проживання в установі. Основні аспекти цієї проблеми включають перенаселеність установ виконання покарань, що призводить до обмеження місця для проживання, поганих санітарних умов та конфліктів між засудженими, більшість установ страждають від недоліків вентиляції, освітлення та опалення. Це може впливати на здоров'я та психологічний стан засуджених.

Умови відбування покарання врегульовані главою 17 КВК України. Ч. 2 ст. 102 КВК України визначено, що режим має зводити і до мінімуму різницю між умовами життя в колонії і на свободі, що повинно сприяти підвищенню відповідальності засуджених за свою поведінку й усвідомленню людської гідності [9]. Це положення цілком відповідає рекомендаціям, які містяться у Мінімальних стандартних правилах поводження із в'язнями та Європейських тюремних правилах, відповідно до яких прийнятий в установі режим повинен прагнути зводити до мінімуму різницю між життям у в'язниці й життям на волі [10; 11].

Згідно зі ст. 115 КВК України, особам, які відбувають покарання у виправних і виховних колоніях, створюються необхідні житлово-побутові умови, що відповідають правилам санітарії та гігієни. Норма житлової площі на одного засудженого у виправних колоніях не може бути меншою як три квадратних метра, у лікувальних закладах при виправних колоніях, у виправних колоніях, призначених для тримання і лікування хворих на туберкульоз, у стаціонарі - п'ять квадратних метрів. Необхідно звернути увагу на те, що ці норми поки що не відповідають міжнародним стандартам, оскільки за висновками Комітету проти катувань Ради Європи житлову

площу, що є меншою семи квадратних метрів, слід розглядати як застосування тортур у місцях позбавлення волі [9].

Правилами внутрішнього розпорядку установ виконання покарань, затвердженими наказом Міністерства юстиції України від 28.08.2018 №2823/5, визначається асортимент та кількість предметів, виробів і речей, які можуть перебувати у засудженого. Якщо їх більше за встановлені норми, то вони вилучаються у засудженого і здаються на склад, про що складається акт. Разом із тим, загальна вага предметів і речей (з урахуванням й тих, що зберігаються на складах), які належать засудженому, у всіх випадках не повинна перевищувати 50 кг [12].

Згідно з Мінімальними стандартними правилами поводження з ув'язненими (Правилами Мандели) Там, де в'язні ночують у камерах або кімнатах, кожен з них повинен мати окрему камеру або кімнату. Якщо ж з особливих причин, таких, як тимчасове перевантаження тюрми, центральному в'язничному управлінню доводиться відмовитися від цього правила, все одно розміщувати двох в'язнів в одній і тій же камері або кімнаті є небажаним. Там, де є загальні камери, в'язнів, яких в них розміщують, треба ретельно відбирати, аби переконатися, що вони здатні жити разом у таких умовах. Ночами слід здійснювати постійний нагляд, сумісний з характером закладу. Всі приміщення, якими користуються в'язні, особливо спальні, повинні відповідати всім санітарним вимогам, причому належну увагу слід звертати на кліматичні умови, особливо на кубатуру цих приміщень, на мінімальну площу їх, на освітлення, опалення і вентиляцію [10].

В приміщеннях, де живуть і працюють в'язні: вікна повинні мати достатні розміри для того, щоб в'язні могли читати і працювати при денному світлі, і повинні бути сконструйовані так, щоб забезпечувати доступ свіжого повітря, незалежно від того, є чи немає штучної системи вентиляції; штучне освітлення повинне бути достатнім для того, щоб в'язні могли читати і

працювати без шкоди для зору. Санітарні вузли повинні бути достатні для того, щоб кожен в'язень міг задовольнити свої природні потреби, коли йому це потрібно, в умовах чистоти і пристойності [10].

Кількість лазень і душових повинна бути достатньою для того, щоб кожен в'язень міг і був зобов'язаний купатися або приймати душ при температурі, яка підходить для даного клімату, і так часто, як цього вимагають умови загальної гігієни, з урахуванням пори року і географічного району, але в будь-якому випадку хоча б раз на тиждень у помірному кліматі. Всі частини закладу, якими в'язні користуються регулярно, повинні завжди утримуватися в належному порядку і суворій чистоті [10].

За статтею 110 КВК України особи, позбавлені волі, мають право на два види побачень: короткострокові тривалістю до чотирьох годин і тривалі — до трьох діб. Тривалі побачення надаються з правом спільного проживання і тільки з близькими родичами (подружжя, батьки, діти, всиновлювачі, всиновлені, рідні брати й сестри, дід, баба, онуки) [9].

Крім побачень засудженим надається право на чотири телефонних розмови протягом року тривалістю до п'ятнадцяти хвилин кожна, при наявності технічних можливостей. Міжміські телефонні розмови оплачуються з особистих коштів засуджених. Засудженим за їхнім проханням дозволяється замінити тривалі побачення короткостроковими, а також тривалі або короткострокові побачення - телефонними розмовами. Правила внутрішнього розпорядку установ виконання покарань не дозволяють побачення і телефонні розмови між засудженими до позбавлення волі, які перебувають у різних кримінально-виконавчих установах [9].

Яскравим прикладом прояву принципу гуманізму у поведженні із засудженими є надання їм можливості короткочасних виїздів за межі виправних колоній. Так, ст. 111 КВК України передбачає, що засудженим, які тримаються у виправних колоніях мінімального й середнього рівня безпеки, виховних колоніях, може бути дозволено короткочасні виїзди за межі

колонії на території України на строк до семи діб, не рахуючи часу, необхідного для проїзду в обидва кінці, але не більше трьох діб, у разі таких виключних обставин, як смерть або тяжка хвороба близького родича, що загрожує життю хворого; стихійне лихо, що спричинило значну матеріальну шкоду засудженому або його сім'ї [9].

Дозвіл на короткочасний виїзд у зв'язку з виключними обставинами дається начальником колонії протягом доби за заявою засудженого з урахуванням особи й поведінки засудженого. Час перебування засудженого поза межами колонії зараховується в строк відбування покарання. Вартість проїзду засудженого оплачується ним особисто або його родичами.

Згідно зі ст.113 КВК України усім категоріям засуджених до позбавлення волі дозволяється одержувати й відправляти листи й телеграми за власний рахунок без будь-яких обмежень їх кількості. Листування між позбавленими волі, які не є родичами, можливе тільки з дозволу адміністрації колонії [9].

Харчування засуджених в ув'язненнях є важливою складовою їхнього побутового забезпечення і має відповідати ряду стандартів та вимог для забезпечення гігієнічних, харчових і дієтичних потреб засуджених. Ось деякі ключові аспекти харчування засуджених: гігієна та безпека - перш за все, харчування має бути безпечним і гігієнічним. Це включає в себе належне приготування, зберігання та подачу їжі, щоб уникнути захворювань через харчування; відповідність дієтичним потребам - засуджені можуть мати особливі дієтичні потреби або обмеження (наприклад, хвороби, алергії, вегетаріанство) тобто система харчування повинна забезпечувати відповідну їжу для всіх засуджених; раціон та якість засудженим слід надавати раціон, який забезпечує їхні дієтичні потреби та має достатню кількість калорій і живильних речовин, якість їжі також важлива для забезпечення належного здоров'я; різноманітність і смак - щоб підтримати психологічний комфорт засуджених, важливо, щоб раціон був

різноманітним і містив різні страви з різними смаками; релігійні та культурні обмеження - слід враховувати релігійні і культурні обмеження засуджених при приготуванні та подачі їжі; Ефективне управління - система харчування в ув'язненнях повинна бути ефективною, щоб забезпечити, що засуджені отримують вчасно та належним чином свої страви.

Враховуючи ці аспекти, адміністрація установ виконання покарань повинна стежити за тим, щоб система харчування в ув'язненнях відповідала стандартам і нормам, що гарантують безпеку та гідність засуджених і сприяють їхньому фізичному та психологічному здоров'ю.

Згідно зі ст. 3 Європейських тюремних правил цілі виправного впливу на засуджених полягають у тому, щоб зберегти їх здоров'я та гідність. У справі підтримання здоров'я засуджених особливо важливу роль безсумнівно відіграє харчування засуджених. У Пояснювальній записці до Європейських тюремних правил звертається увага на те, що їжа та вода складають основу самого життя й неминуче опиняються в центрі уваги людей, що приречені на монотонність тюремного існування. Якість їжі, її приготування та зовнішній вид можуть виявитися вирішальними при оцінці ув'язненими того, наскільки уважно та відповідально відноситься до них адміністрація місця позбавлення волі. Через це організація харчування також важлива для вироблення в осіб, позбавлених волі, позитивного ставлення до всього процесу їх виправлення та навчання. Ось чому повинно бути зроблено все для того, щоб забезпечити ув'язненим таке харчування й такі умови, в яких приймається їжа, які були б максимально наближені до середнього рівня в системі громадського харчування за межами місць позбавлення волі [11].

У деяких випадках засуджені можуть отримувати недостатньо якісну або недостатню кількість їжі, що може впливати на їхнє здоров'я та

добробут; медична допомога, а саме доступ до якісної медичної допомоги в'язні відчують як одну з головних проблем.

Згідно з Мінімальними стандарними правилами поводження з ув'язненими тюремне управління мусить у визначені години забезпечувати кожного в'язня їжею, достатньо калорійною для підтримання його здоров'я і сил. Вона повинна мати добру якість, бути добре приготовленою і поданою. Кожен в'язень повинен мати питну воду, коли відчуватиме в ній потребу [10].

Забезпечення належного та збалансованого харчування є важливою частиною матеріально-побутового забезпечення. Засуджені повинні отримувати їжу, яка відповідає стандартам харчування та забезпечує їхні здорові потреби [10].

Навчання. Відсутність сучасних програм навчання та реабілітації може ускладнювати переосвіту, виправлення та ресоціалізацію засуджених у суспільстві після виходу з установа виконання покарань.

Для вирішення цієї проблеми потрібні комплексні заходи, такі як покращення умов ув'язнення, розвиток програм навчання та реабілітації, а також забезпечення прав та гідності засуджених. Дієвість цих заходів може сприяти покращенню життя засуджених та сприяти їхньому успішному поверненню до суспільства після звільнення.

Одяг. Засуджені мають право на одяг, який відповідає погодним умовам та забезпечує їхній комфорт.

Наказом № 1985/5 Міністерство Юстиції України затвердило зразки одягу, білизни і взуття для засуджених до позбавлення волі і осіб, узятих під варту.

У нормативному акті описуються різні види одягу на усі сезони. Передбачені навіть домашні халати (утеплений і звичайний), домашні тапочки, різні види білизни, нічні сорочки і колготи (для жінок). Зразки

головних уборів включають літні кепки і хустки, а також зимові трикотажні шапки і утеплені косинки.

Взуватися ув'язнені зможуть в черевики і напівчеревики не лише з штучної, але і з натуральної шкіри. Окремо передбачено спортивне взуття під спортивний костюм. Окрім спортивного, в місцях позбавлення волі зможуть носити костюми ще трьох видів : звичайний, демісезонний і утеплений. З верхнього одягу передбачено півпальто утеплене (на синтепоне) і фуфайка трикотажна [13].

Одяг буде в основному в темних тонах і з бавовни.

У документі відзначається, що забезпечення засуджених до позбавлення волі і осіб, узятих під варту, одягом, білизною і взуттям нових зразків здійснюється після закінчення терміну шкарпетки раніше виданого одягу [13].

Правила Мандели зазначають, що в'язням, які не мають права носити цивільний одяг, слід видавати обмундирування, яке відповідає даному клімату і дозволяє підтримувати їхнє здоров'я в задовільному стані. Цей одяг

не повинен мати ні образливого, ні принизливого вигляду. Одяг повинен утримуватися в чистоті й порядку. Прання і видачу свіжої білизни слід забезпечувати відповідно до вимог гігієни. У виняткових випадках, коли в'язень покидає заклад з дозволу властей, йому слід дати змогу переодягтися у власний одяг або інший, який не привертає увагу. Якщо в'язням дозволено носити цивільний одяг, то в момент їх ув'язнення слід вжити заходів, щоб він був чистий і придатний для носіння. Кожному в'язневі слід забезпечити окреме ліжко відповідно до національних чи місцевих норм, забезпечене окремими постільними речами, які повинні бути чистими в момент видачі їх, підтримуватися в порядку і мінятися досить часто, аби забезпечувати їхню чистоту [10].

Гігієна тобто забезпечення можливості для особистої гігієни, включаючи доступ до душу, туалету та особистих засобів гігієни, є важливим аспектом забезпечення гідних умов проживання.

Медико-санітарне забезпечення засуджених до позбавлення волі відіграє важливу роль у забезпеченні їхнього здоров'я та безпеки. Забезпеченням здоров'я осіб, що перебувають в установах виконання покарань, зазвичай займаються спеціалізовані медичні служби та персонал, який пройшов підготовку для роботи з ув'язненими.

Забезпечення медико-санітарної допомоги в установах виконання покарань вимагає дотримання стандартів міжнародного права та рекомендацій, що стосуються прав людини, зокрема стандартів Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ) та Комітету проти катувань ООН. Дотримання цих стандартів сприяє забезпеченню гідної медичної допомоги та захисту прав засуджених, які перебувають в установах виконання покарань.

Також слід зазначити, що існують міжнародні нормативні акти згоду на виконання яких було ратифікованою Україною, і які містять правову основу гарантування права на охорону здоров'я і засади медико-санітарного забезпечення засуджених до позбавлення волі, серед них: Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, прийняту Комітетом міністрів Ради Європи 04.11.1950 р. [14], Міжнародний пакт про громадянські і політичні права, прийнятий Генеральною Асамблеєю ООН 16.12.1966 р. [15], Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання, прийняту Генеральною Асамблеєю ООН 10.12.1984 р. [16], Європейська конвенція про запобігання катуванням чи нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню, ухвалену Радою Європи 26.11.1987 р. [17].

Серед актів рекомендаційного характеру, що містять норми щодо забезпечення засудженим належного медико-санітарного забезпечення, на міжнародному рівні діють такі документи: Кодекс поведінки посадових осіб з підтримання правопорядку, прийнятий Генеральною Асамблеєю ООН 17.12.1979 р. [18], Основні принципи поводження з в'язнями, прийняті Генеральною Асамблеєю ООН 14.12.1990 р. [19], Мінімальні стандартні правила ООН щодо поводження з ув'язненими (Правила Нельсона Мандели), прийняті Генеральною Асамблеєю ООН 17.12.2015 р. [20], Європейські пенітенціарні правила, прийняті Комітетом міністрів Ради Європи 11.01.2006 р. [11] та ін.

Ці стандарти розроблені для того, щоб гарантувати належне та справедливе відношення до засуджених, запобігати зловживанням та забезпечити гідне ставлення до них, включаючи їх медичні потреби. Вони детально описують стандарти для забезпечення медичного обслуговування засуджених, які включають профілактику, діагностику та лікування.

Зокрема, ці стандарти визначають такі пункти: медичний огляд при в'їзді до установи покарання і призначення індивідуального плану лікування для кожного засудженого, забезпечення доступу до належного медичного догляду та лікування на рівні, що відповідає стандартам здоров'я за місцем перебування засудженого, проведення диспансеризації та регулярних медичних оглядів засуджених для виявлення захворювань та інфекційних захворювань, психічний догляд та психіатрична допомога для засуджених, які мають психічні проблеми або ризик суїциду, забезпечення необхідних ліків та медичних препаратів засудженим у разі захворювання, забезпечення санітарно-гігієнічних умов і відповідних умов проживання для засуджених, що сприяють збереженню здоров'я.

Трудова діяльність: Організація трудової діяльності в установі може сприяти реабілітації та підготовці засуджених до повернення до суспільства.

Це може включати виробничі майстерні, навчання професій, а також оплачувану працю.

Для засуджених осіб існує два типи праці:

Перший – це той, на який особа має право, а не обов'язок і за який отримуватиме зарплату. Працювати людина може лише в місцях і на роботах, які визначає адміністрація колонії. Як правило, це праця на підприємствах або в майстернях колонії, на роботах з господарського обслуговування колонії. Під час визначення місця роботи засудженого повинні враховуватися його стать, вік, працездатність, стан здоров'я і спеціальність. Особа має право вибирати, ким працювати на підприємстві або в майстернях колонії, її не мають права примушувати працювати на тих роботах, на яких вона не хоче.

Однак є випадки, коли вказаний тип праці є обов'язком. Ті засуджені, які мають заборгованість за виконавчими документами, зобов'язані працювати в місцях і на роботах, які визначаються адміністрацією колонії, до погашення такої заборгованості.

Другий тип праці – це той, який засуджені зобов'язані робити за вимогою адміністрації колонії безоплатно. Але такі роботи можуть стосуватися лише благоустрою колонії і прилеглих до неї територій, поліпшення житлово-побутових умов засуджених або допоміжних робіт із забезпечення колоній продовольством. До цих робіт можуть залучати в неробочий час не більш як на дві години на день і, як правило, по черзі з іншими засудженими [21].

Засуджені не можуть працювати більше 40 годин на тиждень (для засуджених віком від 15 до 16 років – 24 години на тиждень; для засуджених віком від 16 до 18 років – 36 годин на тиждень) ані за п'яти- або шестиденного робочого тижня, ані за умов позмінної праці. При цьому законом передбачено, що тривалість робочого дня встановлюється з 7-ї до

17-ї години або з 6-ї до 16-ї години. Конкретно в тій або іншій установі час початку і закінчення роботи (зміни) визначає адміністрація колонії [22].

Для роботи в нічний час (з 10-ї години вечора до 6-ї години ранку) встановлена тривалість роботи (зміни) скорочується на одну годину (це правило не поширюється на засуджених, зайнятих на роботах зі шкідливими умовами праці, оскільки для цієї категорії встановлюється робочий час не більш як 36 годин на тиждень). Тривалість нічної роботи інколи може зрівнюватися з денною на виробництві з безперервним технологічним процесом, а також на змінних роботах за шестиденного робочого тижня з одним вихідним днем [22].

Як правило, заробітна плата не може бути меншою за законодавчо встановлений мінімальний розмір заробітної плати (у 2021 році в такому місячному розмірі: з 1 січня – 6000 гривень, з 1 грудня 2021 року – 6500 грн; у погодинному розмірі: з 1 січня – 36 грн, з 1 грудня – 39 грн). Але це відбувається за умови виконання засудженим норми виробітку (денної, тижневої, місячної) або дотримання встановленої тривалості робочого часу [9; 22; 23].

Із заробітної плати (а також пенсії) засудженого відраховуються: податок з доходів фізичних осіб; аліменти; витрати на утримання (крім вартості харчування, взуття, одягу, білизни, спецхарчування та спецодягу); вартість комунально-побутових, побутових та інших наданих послуг; виплати за виконавчими листами на користь громадян; виплати за виконавчими листами на користь юридичних осіб, а також відшкодування матеріальних збитків, заподіяних державі під час відбування покарання, якщо такі збитки були заподіяні засудженою особою [9; 22].

За встановленими правилами, заробітна плата засудженим в руки не видається, а зароблені кошти мають зараховуватися на їх особовий рахунок (після проведення усіх відрахувань).

У виправних колоніях на особовий рахунок засуджених, які залучаються до суспільно корисної оплачуваної праці, зараховується незалежно від усіх відрахувань не менш як 50% нарахованого їм місячного заробітку.

Засудженим, які мають заборгованість за виконавчими документами, незалежно від усіх відрахувань належить виплачувати не менш як 25% загальної суми заробітку.

Засуджені не повинні працювати у вихідні, святкові та неробочі дні, а саме: 1 січня – Новий рік, 7 січня і 25 грудня – Різдво Христове, 8 березня – Міжнародний жіночий день, 1 травня – День праці, 9 травня – День перемоги над нацизмом у Другій світовій війні, 28 червня – День Конституції України, 24 серпня – День незалежності України, 14 жовтня – День захисника України, один день (неділя) – Пасха (Великдень), один день (неділя) – Трійця.

Залучити засуджених до роботи в ці дні можливо лише за письмовим наказом начальника колонії. Робота у вихідний день компенсується наданням іншого дня відпочинку або у грошовій формі у подвійному розмірі.

Напередодні святкових і неробочих днів тривалість роботи скорочується на одну годину (крім засуджених неповнолітніх та засуджених, зайнятих на роботах зі шкідливими умовами праці, яким згідно із законодавством установлена скорочена тривалість робочого часу). Напередодні вихідних днів тривалість роботи за шестиденного робочого тижня не може перевищувати 5 годин [9; 22; 24].

Засудженим, які досягли пенсійного віку, встановленого статтею 26 Закону України "Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування", особам з інвалідністю першої та другої груп, хворим на активну форму туберкульозу, жінкам з вагітністю понад чотири місяці, жінкам, які мають

дітей у будинках дитини при виправних колоніях, дозволяється працювати за їхнім бажанням з урахуванням висновку лікарської комісії колонії [25].

Висновки. Поліпшення матеріально-побутового забезпечення засуджених може бути складною задачею, оскільки вона може вимагати різноманітних заходів і підходів. Ось декілька можливих шляхів, які можуть сприяти поліпшенню умов для засуджених: забезпечення базових потреб - забезпечення засуджених їжею, одягом, доступом до води, освітленням та основними засобами гігієни є важливим кроком у покращенні матеріально-побутових умов; покращення умов тримання – розгляд можливості поліпшення умов у в'язницях, щоб забезпечити комфортніші та гігієнічні умови тримання для засуджених; медичне обслуговування - забезпечення доступу до якісної медичної допомоги та лікування є важливим аспектом забезпечення добробуту в'язнів; професійне навчання та робочі можливості – надання можливостей для навчання та професійного розвитку може допомогти засудженим здобути навички, які можуть бути корисними після звільнення з в'язниці; психологічна підтримка - забезпечення психологічної підтримки та консультування для засуджених може допомогти їм впоратися зі стресом та адаптуватися до життя в умовах позбавлення волі; забезпечення прав людини – важливо дотримуватися прав людини і гарантувати, що засуджені отримують достойне ставлення та їхні права поважаються; прозоре управління і нагляд – забезпечення прозорого управління та ефективного нагляду за умовами в'язниць може допомогти уникнути зловживань та недоліків у системі в'язниць.

Ці заходи можуть варіюватися залежно від конкретних потреб і обставин, але загальна мета полягає в тому, щоб забезпечити засудженим достойні умови перебування та можливість реабілітації для повноцінного повернення до суспільства після звільнення.

Література

1. Автухов К.А., Гель А.П., Колб О.Г. та ін. Права та законні інтереси засуджених до позбавлення волі в умовах реформування Державної кримінально-виконавчої служби України : монографія. Харків : Право, 2015. 246 с.
2. Богатирьов І. Г. Доктринальна модель побудови пенітенціарної системи України нового типу: інноваційний проект. Київ, 2014. 56 с.
3. Джужа О. М., Колб І. О. Примусове годування засуджених як засіб забезпечення їх особистої безпеки. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2013. № 3. С. 146-155.
4. Пузирьов М. С. Позитивний зарубіжний досвід виконання покарання у виді позбавлення волі на певний строк як концептуальна основа реформування кримінально-виконавчої системи України. *Актуальні проблеми держави і права*. 2017. Вип. 79. С. 117-124.
5. Степанюк А.Х. Умови відбування покарання засудженими жінками. *Аспект: інформаційний бюллетень*. 2005. № 1. С. 4–13.
6. Шкута О.О. Окремі питання залучення до праці засуджених до позбавлення волі. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2016. № 1. С. 111–118 [
7. Яковець І. С. Стан забезпечення прав і свобод засуджених в установах виконання покарань: результати моніторингу спостережних комісій / І. С. Яковець, Р. А. Дрозд, М. Г. Демченко. Благодійна Організація «Світло надії», Полтава. С. 52.
8. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25-26. Ст. 131.
9. Кримінально-виконавчий кодекс України : Закон України від 11.07.2003 р. № 1129-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 3-4. Ст. 21.

10. Мінімальні стандартні правила ООН щодо поводження з ув'язненими (Правила Нельсона Мандели). 17.12.2015. URL: https://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/SMRbrochures/UN_Standard_Minimum_Rules_for_the_Treatment_of_Prisoners_the_Nelson_Mandela_Rules-R.pdf (дата звернення: 25.09.2023).
11. Європейські пенітенціарні правила : Рекомендація Rec(2006) 2- rev Комітету міністрів державам-членам щодо Європейських тюремних правил (прийнята Комітетом міністрів 11 січня 2006 р. на 952-му засіданні заступників міністрів та переглянута із внесенням поправок і надана Комітету міністрів 1 липня 2020 р. на 1380-му засіданні заступників міністрів). URL: https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectId=09000016809ee581 (дата звернення: 25.09.2023).
12. Правила внутрішнього розпорядку установ виконання покарань : Наказ Міністерства юстиції України від 28.08.2018 №2823/5. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1010-18#Text> (дата звернення: 25.09.2023).
13. Про затвердження зразків одягу, білизни та взуття для засуджених до позбавлення волі та осіб, узятих під варту : Наказ Міністерства Юстиції України від 25.11.2014 № 1985/5. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1509-14#Text> (дата звернення: 25.09.2023).
14. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) (Європейська конвенція з прав людини). Документ 995_004, чинний, поточна редакція — Редакція від 01.08.2021. *Верховна Рада України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 25.09.2023).

15. Міжнародний пакт про громадянські та політичні права від 16.12.1966 р. : прийнято Генеральною Асамблеєю ООН 16.12.1966 р. Документ 995_043, чинний, поточна редакція – Ратифікація від 19.10.1973, підстава – 2148-08. *Верховна Рада України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text (дата звернення: 25.09.2023).
16. Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання. Генеральна Асамблея ООН, 10.12.1984 р. Документ 995_085, чинний, поточна редакція – Редакція від 13.11.1998, підстава – 234-XIV. *Верховна Рада України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_085#Text (дата звернення: 25.09.2023).
17. Європейська конвенція про запобігання катуванням чи нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню. Страсбург, 26.11.1987 р. Документ 995_068, чинний, поточна редакція – Ратифікація від 24.01.1997, підстава – 33/97-ВР. *Верховна Рада України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_068#Text (дата звернення: 25.09.2023).
18. Міжнародний кодекс поведінки державних посадових осіб. Документ 995_788, поточна редакція — Прийняття від 23.07.1996. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_788#Text (дата звернення: 25.09.2023).
19. Основні принципи поводження з в'язнями : Резолюція 45/111 Генеральної Асамблеї ООН від 14.12.1990 р. Документ 995_230, поточна редакція – Редакція від 14.12.1990. *Верховна Рада України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_230#Text (дата звернення: 25.09.2023).
20. Мінімальні стандартні правила ООН щодо поводження з ув'язненими (Правила Нельсона Мандели) 17.12.2015 URL:

- https://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/SMRbrochures/UN_Standard_Minimum_Rules_for_the_Treatment_of_Prisoners_the_Nelson_Mandela_Rules-R.pdf (дата звернення: 25.09.2023).
21. Праця в колоніях: чи зобов'язані засуджені працювати? *Міністерство юстиції України : вебсайт*. URL: <https://minjust.gov.ua/m/pratsya-v-koloniyah-chi-zobovuyazani-zasudjeni-pratsyuvati> (дата звернення: 25.09.2023).
 22. Інструкція про умови праці та заробітну плату засуджених до обмеження волі або позбавлення волі : Наказ Міністерства юстиції України від 07.03.2013 № 396/5. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0387-13#Text> (дата звернення: 25.09.2023).
 23. Про державний бюджет України на 2021 рік : Закон України від 15.12.2020 № 1082-IX. *Відомості Верховної Ради*. 2021. № 16. Ст. 144. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1082-20#Text> (дата звернення: 10.10.2023).
 24. Кодекс законів про працю України : Закон України від 10.12.1971. № 322-VIII. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text> (дата звернення: 10.10.2023).
 25. Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування : Закон України від 09.07.2003 № 1058-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 49-51. Ст. 376 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1058-15#Text> (дата звернення: 10.10.2023).

References

1. Avtukhov K.A., Hel A.P., Kolb O.H. ta in. Prava ta zakonni interesy zasudzhenykh do pozbavlennia voli v umovakh reformuvannia Derzhavnoi

- kryminalno-vykonavchoi sluzhby Ukrainy: monohrafiia. Kharkiv: Pravo, 2015. 246 s.
2. Bohatyrov I. H. Doktrynalna model pobudovy penitentsiarnoi systemy Ukrainy novoho typu: innovatsiinyi proekt. Kyiv, 2014. 56 s.
 3. Dzhuzha O. M., Kolb I. O. Prymusove hoduvannia zasudzhennykh yak zasib zabezpechennia yikh osobystoi bezpeky. Naukovyi visnyk Natsionalnoi akademii vnutrishnikh sprav. 2013. № 3. S. 146-155.
 4. Puzyrov M. S. Pozytyvnyi zarubizhnyi dosvid vykonannia pokarannia u vydi pozbavlennia voli na pevnyi strok yak kontseptualna osnova reformuvannia kryminalno-vykonavchoi systemy Ukrainy. Aktualni problemy derzhavy i prava. 2017. Vyp. 79. S. 117-124.
 5. Stepaniuk A.Kh. Umovy vidbuvannia pokarannia zasudzhenymy zhinkamy. Aspekt: ynformatsyonnyi biulleten. 2005. № 1. S. 4–13.
 6. Shkuta O.O Okremi pytannia zaluchennia do pratsi zasudzhennykh do pozbavlennia voli. Naukovyi chasopys Natsionalnoi akademii prokuratury Ukrainy. 2016. № 1. S. 111–118 [
 7. Iakovets I. S. Stan zabezpechennia prav i svobod zasudzhennykh v ustanovakh vykonannia pokaran: rezultaty monitorynhu sposterezhnykh komisii / I. S. Yakovets, R. A. Drozd, M. H. Demchenko. Blahodiina Orhanizatsiia «Svitlo nadii», Poltava. S. 52.
 8. Kryminalnyi kodeks Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 05.04.2001 r. № 2341-III. Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. 2001. № 25-26. St. 131.
 9. Kryminalno-vykonavchy kodeks Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 11.07.2003 r. № 1129-IV. Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. 2004. № 3-4. St. 21.
 10. Minimalni standartni pravyla OON shchodo povodzhennia z uviaznenymy (Pravyla Nelsona Mandely). 17.12.2015. URL: https://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/SMRbrochures/UN_Standard_Minimum_Rules_for_the_Treatment

- _of_Prisoners_the_Nelson_Mandela_Rules-R.pdf (access date: 25.09.2023).
11. Ievropeiski penitentsiarni pravyla: Rekomendatsiia Rec(2006) 2- rev Komitetu ministriv derzhavam-chlenam shchodo Yevropeiskykh tiuremnykh pravyl (pryiniata Komitetom ministriv 11 sichnia 2006 r. na 952-mu zasidanni zastupnykiv ministriv ta perehlianuta iz vnesenniam popravok i nadana Komitetu ministriv 1 lypnia 2020 r. na 1380-mu zasidanni zastupnykiv ministriv). URL: https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectId=09000016809ee581 (access date: 25.09.2023).
 12. Pravyla vnutrishnoho rozporiadku ustanov vykonannia pokaran: Nakaz Ministerstva yustytsii Ukrainy vid 28.08.2018 №2823/5. Verkhovna Rada Ukrainy. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1010-18#Text> (access date: 25.09.2023).
 13. Pro zatverdzhennia zrazkiv odiahu, bilyzny ta vzuttia dlia zasudzhenykh do pozbavlennia voli ta osib, uziatykh pid vartu: Nakaz Ministerstva Yustytsii Ukrainy vid 25.11.2014 № 1985/5. Verkhovna Rada Ukrainy. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1509-14#Text> (access date: 25.09.2023).
 14. Konventsiiia pro zakhyst prav liudyny i osnovopolozhnykh svobod (z protokolamy) (Ievropeiska konventsiiia z prav liudyny). Dokument 995_004, chynnyi, potochna redaktsiia — Redaktsiia vid 01.08.2021. Verkhovna Rada Ukrainy. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (access date: 25.09.2023).
 15. Mizhnarodnyi pakt pro hromadianski ta politychni prava vid 16.12.1966 r.: pryiniato Heneralnoiu Asambleieiu OON 16.12.1966 r. Dokument 995_043, chynnyi, potochna redaktsiia – Ratyfikatsiia vid 19.10.1973, pidstava – 2148-08. Verkhovna Rada Ukrainy. URL:

- https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text (access date: 25.09.2023).
16. Konventsiiia proty katuvan ta inshykh zhorstokykh, neliudskykh abo takykh, shcho prynyzhuiut hidnist, vydiv povodzhennia i pokarannia. Heneralna Asambleia OON, 10.12.1984 r. Dokument 995_085, chynnyi, potochna redaktsiia – Redaktsiia vid 13.11.1998, pidstava – 234-XIV. Verkhovna Rada Ukrainy. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_085#Text (access date: 25.09.2023).
 17. Ievropeiska konventsiiia pro zapobihannia katuvanniam chy neliudskomu abo takomu, shcho prynyzhuie hidnist, povodzhenniu chy pokaranniu. Strasburh, 26.11.1987 r. Dokument 995_068, chynnyi, potochna redaktsiia – Ratyfikatsiia vid 24.01.1997, pidstava – 33/97-VR. Verkhovna Rada Ukrainy. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_068#Text (access date: 25.09.2023).
 18. Mizhnarodnyi kodeks povedinky derzhavnykh posadovykh osib. Dokument 995_788, potochna redaktsiia — Pryiniattia vid 23.07.1996. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_788#Text (access date: 25.09.2023).
 19. Osnovni pryntsypy povodzhennia z viazniamy: Rezoliutsiia 45/111 Heneralnoi Asamblei OON vid 14.12.1990 r. Dokument 995_230, potochna redaktsiia – Redaktsiia vid 14.12.1990. Verkhovna Rada Ukrainy. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_230#Text (access date: 25.09.2023).
 20. Minimalni standartni pravyla OON shchodo povodzhennia z uviaznenymy (Pravyla Nelsona Mandely) 17.12.2015 URL: https://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/SMRbrochures/UN_Standard_Minimum_Rules_for_the_Treatment_of_Prisoners_the_Nelson_Mandela_Rules-R.pdf (access date: 25.09.2023).

21. Pratsia v koloniiakh: chy zoboviazani zasudzhenni pratsiuvaty? Ministerstvo yustytsii Ukrainy: vebsait. URL: <https://minjust.gov.ua/m/pratsya-v-koloniayah-chi-zobovyazani-zasudjeni-pratsyuvati> (access date: 25.09.2023).
22. Instruktsiia pro umovy pratsi ta zarobitnu platu zasudzhenykh do obmezhennia voli abo pozbavlennia voli: Nakaz Ministerstva yustytsii Ukrainy vid 07.03.2013 № 396/5. Verkhovna Rada Ukrainy. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0387-13#Text> (access date: 25.09.2023).
23. Pro derzhavnyi biudzheth Ukrainy na 2021 rik: Zakon Ukrainy vid 15.12.2020 № 1082-IX. Vidomosti Verkhovnoi Rady. 2021. № 16. St. 144. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1082-20#Text> (access date: 10.10.2023).
24. Kodeks zakoniv pro pratsiu Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 10.12.1971. № 322-VIII. Verkhovna Rada Ukrainy. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text> (access date: 10.10.2023).
25. Pro zahalnooboviazkove derzhavne pensiine strakhuvannia: Zakon Ukrainy vid 09.07.2003 № 1058-IV. Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. 2003. № 49-51. St. 376 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1058-15#Text> (access date: 10.10.2023).